



Használatelemzés a nyomtatott folyóiratok lemondásának megalapozásában

A *Cushing/Whitney Medical Library (CWML)*, a *Yale Egyetem* orvostudományi karának és egészségtudományi centrumának könyvtárát súlyosan érinti a folyóiratárak emelkedése, miközben a használók egyre inkább az elektronikus forrásokat kedvelik. 1999-ben 2640 nyomtatott és 528 elektronikus folyóiraatra fizettek elő, majd 2003-ban 2364 nyomtatottra és 3391 elektronikusra. Nagyjából azonos tendencia rajzolódik ki az orvostudományi könyvtárak szövetségének, az *American Association of Health Sciences Libraries (AAHSL)* tagjainak körében: az átlagos folyóiratszám 1999-ben 1922 papíralapú és 476 elektronikus, míg 2003-ban 1716 papíralapú és 1721 elektronikus folyóiraatra fizettek elő. A legnagyobb észak-amerikai (USA és Kanada) tudományos könyvtárak szövetsége, az *ARL (Association of Research Libraries)* körében egy könyvtár átlagos elektronikus forrásokra fordított kiadásai az 1999-es 640 ezerrel 2002-re 1,43 millió dollárra nőttek. A CWML teljes folyóirat-kiadása 1999–2003 között 1,02 millióról 1,725 millió dollárra (71%-kal) emelkedett.

A CWML szakértői a költségek növekedését és az igények gyors alakulását látva alapos elemzést terveztek a további folyóirat-előfizetések tényekkel történő megalapozása érdekében. Hat adatsort kívántak előállítani:

- új (még kötetlen) nyomtatott folyóiratszámok használata (2003 utolsó negyedévében),
- az SFX szoftver közvetítésével elért online folyóiratok száma,
- az éves másolatkészítés a könyvtár gépein,
- a látogatók száma,
- a kötött folyóiratok igénylése,
- statisztikai adatok az ARL-től és az AAHSL-től.

A CWML a vizsgált időszakban 1249 nyomtatott folyóirat használatát tudta mérni (heti használati táblázatokat készítettek). Az SFX révén azokat a szakfolyóiratokat kívánták vizsgálni, amelyeket a MEDLINE feltár (3465 elektronikus folyóirat). Mint

minden felmérésnél, itt is eleve számos korlátozó tényezővel kellett számolni (egy folyóiratszám kézbevétele még nem biztosan jelent tényleges olvasást, az SFX használata nem minden kiadó folyóiratával engedélyezett stb.).

A fenti első szakaszban közölt számok (az előfizetett folyóiratok számának változása, a ráfordított összegek alakulása) azt jelzik, hogy nagy lendülettel megy végbe az elektronikus források térhódítása: közben persze a ráfordítások is megdöbbentő mértékben emelkednek (közel két és félszeresére három év leforgása alatt). Használói oldalról viszont e folyamatok egyebek mellett azt is eredményezik, hogy kevesebbet kell könyvtárba járni, hiszen az íróasztali gépről egyre több forrás érhető el (a könyvtárnak köszönhetően) a hálózaton. 1998 júliusa és 2003 nyara között – öt tanév alatt – a látogatások száma csaknem egyharmaddal (32%-kal) csökkent. Az 1999-ben mért 392 ezres látogatói szám 2001-re 329 ezerre, majd 2003-ra 268 ezerre esett vissza.

A könyvtár – külső szolgáltató által üzemeltetett – 14 másológépén ugyanezen öt éves időszakban a másolatkészítések száma 56%-kal esett vissza. 1999-ben közel 2,4 millió másolatot, 2001-ben 1,8 milliót, majd 2003-ban 1,06 milliót készítettek.

A friss számok használatának vizsgálatában a legmeglepőbb adat talán az, hogy a címek felét – minden borús várakozást felülmúlva – a három hónap alatt egyetlenegyszer sem vették kézbe. Mindössze a címek 7%-ánál tapasztaltak havi egynél több használatot, vagyis csupán kisszámú nyomtatott folyóirat élvez valódi igénybevételt. A címek csupán 10%-ának köszönhető az összes kézbevétel 61%-a.

Az SFX-szel végzett használatelemzés szerint a közel 3500 cím hetedét (513 cím) egyszer sem kérdezték le a negyedéves vizsgálati szakaszban. Itt is a címek 10%-a jelentette a letöltések 57%-át.

Megállapítható az is, hogy – jóllehet az SFX-szel messze nem az elektronikus igénybevétel zömét lehet mérni – mégis ezen az úton a használat többszörösét mutatják ki, mint a hagyományos nyomtatott folyóiratoknál. Ugyanakkor a két vizsgálati formánál nagyjából azonos címek iránt nyilvánult meg élénk érdeklődés. Vagyis legtöbbször azokat az elektronikus folyóiratokat látogatják, amelyek papírváltozata is széles népszerűségnek örvend. A nyomtatott változat élmezőnye: *JAMA*, *New England Journal of Medicine (NEJM)*, *Science*, *Lancet*, *Nature*. Az SFX-szel mért használat élmezőnye csak a sorrendben különbözik: *NEJM*, *Nature*, *Science*, *JAMA*, *Lancet*. A következő ötös is csaknem azonos összetételű.

Közismert, hogy a terjesztők által kínált elektronikus „csomagok” megrendelése gyakran összekapcsolódik a nyomtatott változat megrendelésének kényszerű folytatásával (a hírhedt „Big Deal”, ahogy a szakma elnevezte). Ezért elmosódik az egyes címekre való ráfordítás, hiszen nem a használati szükséglet alakítja a tényleges előfizetést.

/GALLAGHER, John–BAUER, Kathleen–DOLLAR, Daniel M.: Evidence-based librarianship: Utilizing data from all available sources to make judicious print cancellation decisions. = Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 29. köt. 2. sz. 2005. p. 169–179./

(Sonnevend Péter)